

Отримано: 10 лютого 2020 року

Прорецензовано: 17 лютого 2020 року

Прийнято до друку: 20 лютого 2020 року

e-mail: nadia.makaryshyn@lnu.edu.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2020-10(78)-211-214

Макаришин Н. О. Особливості вживання ірландизмів в ірландській англійській періоду ірландського літературного відродження (кінець XIX – початок XX століття). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2020. Вип. 10(78). С. 211–214.

УДК: 811

Макаришин Надія Олегівна,
аспірантка кафедри англійської філології
Львівський національний університет імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ІРЛАНДИЗМІВ В ІРЛАНДСЬКІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ ПЕРІОДУ ІРЛАНДСЬКОГО ЛІТЕРАТУРНОГО ВІДРОДЖЕННЯ (КІНЕЦЬ XIX – ПОЧАТОК XX СТОЛІТТЯ)

Стаття присвячена аналізу ірландизмів в ірландській англійській періоду Ірландського літературного відродження (кінець XIX – початок XX століття), запозичених в контексті лінгвокультурної взаємодії. У статті розглядаються також фактори, які впливають на динаміку та продуктивність запозичень. На матеріалі художніх текстів англомовних ірландських авторів кінця XIX – початку XX століття (Вільяма Батлера Йейтса, Ізабелли Августи Грегори (леді Грегори), Джорджа Вільяма Рассела (псевдонім А.Е.) та Джона Міллінгтона Сінга) були виявлені особливості використання запозичень з ірландської мови в англійській мові Ірландії. Обґрунтовано доцільність подальшого дослідження тенденцій запозичень та асиміляції ірландської лексики в англійській мові для розуміння механізмів та наслідків лінгвокультурної взаємодії в умовах Ірландії.

Ключові слова: запозичення, лінгвокультурна взаємодія, слова-реалії, мовні контакти, контактуючі мови.

Nadia O. Makaryshyn,
Postgraduate student of the Dpt. of English Philology
Ivan Franko National University of Lviv

THE PECULIARITIES OF IRISHISMS IN IRISH ENGLISH WITHIN THE PERIOD OF THE IRISH LITERARY REVIVAL (END OF THE 19TH – BEGINNING OF THE 20TH CENTURY)

The article deals with the analysis of borrowings from the Irish language in Irish English within the period of the Irish literary revival (end of the 19th century – beginning of the 20th century) borrowed in the context of linguo-cultural communication. The article also examines the factors that affect the dynamics and productivity of such borrowings, among which – the absence of competitive equivalents in English, a necessity to establish social contacts between English and Irish speakers and cultures, the revival of Irish autochthonous elements, and others. Four main historic periods of borrowings in the course of Anglo-Irish contacts are schematically outlined with the article concentrating on the third period, i.e. the Gaelic Revival. The material for the article is based on the literary texts of the English-speaking Irish authors of late 19th and early 20th cc. (William Butler Yeats, Isabella Augusta Gregory (Lady Gregory), George William Russell (alias AE) and John Millington Synge). The peculiar features of Irish borrowings, their use and functions were examined as well. The expedience for a further study of borrowing tendencies and assimilation of Irish vocabulary in Irish English was substantiated, which would contribute to understanding the mechanisms and consequences of linguistic and cultural interaction in Ireland.

Key words: borrowing, loanword, linguocultural interaction, realia, language contact.

У статті розглядається проблема особливостей вживання ірландизмів в ірландській англійській періоду ірландського літературного відродження (кінець XIX – початок XX століття). Матеріалом дослідження слугує вибірка художніх текстів англомовних ірландських авторів кінця XIX – початку XX століття, зокрема Вільяма Батлера Йейтса, Ізабелли Августи Грегори (леді Грегори), Джорджа Вільяма Рассела (псевдонім А.Е.) та Джона Міллінгтона Сінга.

Актуальність дослідження визначається доцільністю проаналізувати лінгвокультурну взаємодію англійської та ірландської мов в Ірландії на визначеному етапі мовного контактування, а також пояснити трансформації у лексиці англійської мови, спричинені контактуванням англійської та ірландської мов.

Наш доробок доповнює останні дослідження та публікації, пов'язані із проблемою запозичень в ірландському варіанті англійської мови, фокусуючись на конкретному періоді запозичень та комплексно аналізуючи його.

Проблема мовного контактування ірландської та ірландської англійської – не нова. Її вивчали вітчизняні лінгвісти – О. І. Абрамова, Д. В. Полгородник, О. І. Дорошенко, О. М. Полушина, так і зарубіжні дослідники – Т. П. Долан, Р. Хікі, М. Філппула, Дж. Л. Каллен та інші.

Процес запозичення у різні періоди лінгвокультурної взаємодії не був ідентичним, не була однаковою також і динаміка цього процесу. Питання національно-культурної специфіки запозиченої ірландської лексики в англійській мові потребує подальших досліджень.

Новизна нашого дослідження полягає у аналізі особливостей вживання ірландизмів у творах авторів періоду Ірландського літературного відродження. Цій не вирішеній раніше частині загальної проблеми і присвячується наше дослідження.

Нашою **метою** є дослідження лінгвокультурної взаємодії ірландської та англійської мов у Ірландії, зокрема дослідження особливостей поповнення словника англійської мови Ірландії ірландизмами на етапі ірландського літературного відродження. Ми також ставимо за мету розглянути чинники, що впливають на запозичення та особливості запозиченої лексики в історичному періоді.

При дослідженні ми використовували описовий, контрастивний та контекстологічний методи.

Теоретична значимість дослідження полягає у дослідженні особливостей та чинників, що визначають вживання ірландизмів в ірландській англійській періоду ірландського літературного відродження. Практична цінність дослідження

полягає у можливості застосування отриманих результатів в курсах діалектології, лінгвістичного аналізу тексту, літературознавства, соціолінгвістики, загального мовознавства.

Особливо важливе місце у теорії запозичення займає саме питання про визначення терміна. Дефініція терміна, подана в «Енциклопедії української мови»: «Запозичення – звук, морфема, слово або його окреслене значення, фразеологізм, синтаксична конструкція, перенесені з однієї мови в іншу, а також сам процес подібного перенесення» [5, с. 179]. Тобто запозичення – не лише процес проникнення елементів однієї мови в іншу при лінгвокультурних контактах, а також і результат цього процесу [3, с. 147].

Запозичуються не лише слова або вирази, але й поняття, концепти, які є способом сприйняття навколишньої дійсності [4]. Для семантичного аспекту запозичених одиниць характерним є збереження їх смислової структури, що зумовлено вузькою спеціалізацією, предметністю та термінологічністю лексики.

Англійська та ірландська мови перебували у тісних контактах понад 800 років. Взаємодійності між народами Британських островів та Ірландії сягають XII століття.

Такі слова, як *boycott*, *whiskey*, *hooligan*, *bog*, *loch*, *trousers*, *clan* та *gob* – запозичення з ірландської мови. Ірландські слова та фрази вплинули на англійську мову не лише в Ірландії – деякі приклади вживаються в ірландській англійській та є широко відомими у всьому англомовному світі.

Поодинокі лексичні одиниці були запозичені під час раннього періоду лінгвокультурної взаємодії (XII – XVI століття). Більшість із запозичень раннього періоду не були продуктивними, тому вони не представлені в ірландській англійській сьогодні. Серед потенційних причин – випадковий характер запозичених лексичних одиниць, а також їхня архаїзація. До небагатьох запозичень цього періоду належать такі лексеми як, наприклад, ‘*bog*’, ‘*clan*’, ‘*glen*’, ‘*gob*’, ‘*loch*’.

У пізніші періоди (XVII – XX століття), були запозичені лексеми ‘*boycott*’, ‘*hooligan*’, ‘*whiskey*’. У XIX столітті, коли взаємодія ірландської та ірландської англійської стає тіснішою, окремі слова набувають нових значень. Одним із таких прикладів є ірландське слово *bodach*, яке спочатку означало 1. хам, невихована людина 2. (зневажливо) стара людина, а у XIX столітті набуло ще одного значення. Саме в цей час спостерігається відродження інтересу до кельтського фольклору, де *bodach* – шахрай, який нібито викрадав або мучив поганих дітей. Сер Уолтер Скотт використовує Бодаха Гласа у своєму романі *Waverly* як знак смерті; у Вільяма Батлера Йейтса у творі *The hour-glass* *bodach* – містичний персонаж, який уособлює надприродну хитрість і якого зустрічає один із мандрівників у дорозі.

Деякі запозичення з ірландської мови добре фонологічно та граматично адаптовані до англійської, і тому є не зовсім очевидними. Як приклад, *bother* (турбувати), яке, найімовірніше, походить від ірландського *bodhairim*, що означає оглушую (*bodhar* /bʊəɪr/ «*deaf*»). Лексема вперше вживається у творах ірландських письменників (Джозеф Шерідан Ле Фаню, Дж. Свіфт, Лоренс Стерн), що дає підстави вважати її запозиченням з ірландської.

Аналізуючи тенденції лінгвокультурної взаємодії від початку запозичень і до сьогодні, ми можемо умовно виділити декілька періодів:

1. Найраніший період, який тривав приблизно з XII до XVI століття, є періодом початкової взаємодії. Відбувається взаємодія не лише англійської та ірландської мов, а й, у ширшому аспекті – їхніх лінгвокультур. Активне зростання населення та утворення міст, позавлення торгівлі між двома народами сприяють мовному контактуванню. Вже тоді словниковий склад англійської мови Ірландії поповнюється ірландизмами, як наслідок тісніших політичних та сімейних зв'язків між ірландцями та англійцями, що тривали від Середньовіччя до XVII століття.

2. Другий період характеризується початком культурної асиміляції і умовно тривав з XVII століття до першої половини XIX століття.

Війна і колонізація XVI – XVII століть призводять до того, що Ірландія опиняється під контролем Англії. Однак це було здійснено ціною великого збурення щодо права власності на землю та нерівних законів. Протягом XVII століття зв'язки між Шотландією та Ірландією різко занепадають і, як наслідок, гельська мова розділяється на ірландську гельську та шотландську гельську.

3. Третій період (друга половина XIX – перша третина XX ст.)

Впливи ірландської мови та культури, а також запозичення з неї були значною мірою несвідомими до кінця XVII століття. Останні три десятиліття XVIII століття, однак, стали свідком кельтського відродження.

Кельтське відродження (також називають «кельтськими сутінками») – рух і напрям у XIX та XX століттях, для якого характерний інтерес до кельтської культури. Художники та письменники спираються на традиції гельської та валлійської літератури та так зване «кельтське мистецтво» – те, що історики називають острівним мистецтвом (ранньосередньовічний стиль Ірландії та Британії). Незважаючи на те, що відродження було складним та багатограним, воно відбувалось у багатьох сферах та в різних країнах Північно-Західної Європи, його найвідомішим втіленням є, мабуть, Ірландське літературне відродження. Ірландські письменники, включаючи Вільяма Батлера Йейтса, леді Грегори, А.Е. Рассела, Едварда Мартина та Едварда Плункетта (лорда Дансані), стимулювали нову оцінку традиційної ірландської літератури та ірландської поезії наприкінці XIX початку XX століття. [7]

4. Сучасний період (друга третина XX – початок XXI століття)

Починається після 1937 року, коли Ірландія проголосила себе повністю незалежною від Великої Британії. Шлях до незалежності був довгим та повним труднощів. Кампанії XIX століття за автономію чи незалежність завершилися виборами 1918 року. Шинн Фейн оголосив ірландську незалежність від Британії, створив парламент у Дубліні та проголосив незалежність Ірландії від Великої Британії. Після цього почалася війна за незалежність, яка закінчилася Англо-Ірландським договором 1922 року. Згідно з договором, Ірландія поділялась на Ірландську вільну державу із напівавтономним статусом у складі Британської імперії та адміністрацію в Північній Ірландії, яка залишалася частиною Великої Британії. Іншими словами, договір визначив статус Ірландії як британського домініону. Шість північних графств із протестантським населенням (Ольстер) увійшли безпосередньо до складу Великої Британії. Повну незалежність від Великої Британії Ірландія здобула у 1937 році.

За Т. П. Доланом [6, с. 27], двомовність в Ірландії починає формуватися починаючи із XVII століття – з часів Олівера Кромвеля, коли країна переходить під вплив Англії і культурна взаємодія стає все помітнішою. Колонізація призводить до того, що ірландську мову витісняють із багатьох сфер суспільного життя, землі ірландців конфіскують та передають англійцям, а самих ірландців переселяють. XVII століття суттєво змінило демографію Ірландії та, як пише М. Філппула: «У всіх провінціях, крім Коннахту, землевласниками були англійські протестанти. ... Великі будинки утворювали центри, де розмовляли англійською мовою: орендарі і слуги повинні були вивчити англійську мову, щоб спілкуватися зі своїми господарями.» [8, с. 32]

Ірландською мовою послуговуються переважно у сільській місцевості, в той час як англійська стає мовою політики, культури, релігії та економіки [6, с. 37–46]. Оскільки на території Ірландії з XVII століття одночасно співіснують дві мови, що застосовуються у різних функціональних сферах, ми можемо стверджувати про встановлення диглосії. На відміну від двомовності та багатомовності, диглосія передбачає свідому оцінку мовцями своїх ідіоматиконів ів за шкалою «високе – низьке», «урочисте – повсякденне» тощо. [2].

У першій половині XIX століття носії англійської мови поступово починають перевищувати кількість носіїв ірландської. Крім того, Великий голод 1840-х років був важливим чинником поширення англійської мови: кількість носіїв ірландської мови зменшилася приблизно на 25% (2 мільйони мовців. [10]

Цей період характеризується активним запозиченням ірландизмів, які можна поділити на:

1) реалії повсякденного життя, зокрема, предмети побуту (*losset, dudeen, currach (curragh), methar (madder), pookawn, shebeen, shillelagh*), одяг (*brogue, trousers, brat, pampootie*), страви (*crubeen (crúibín), drisheen, griskeen*), напої (*poteen, whiskey*);

2) топоніми та топографічні назви (*Gaeltacht, Éire, Cill Rónáin, Inis Mór, Loughgallm, Inis Meáin*);

3) імена та прізвища (*boycott, hooligan, Shan Van Vocht, Orrery*);

4) титули (*Ard-Rí, Uachtarán na hÉireann, Tánaiste*);

5) політичні поняття (*tory, tanish, Fenian, Sinn Féin, Bunreacht na hÉireann, Fianna Fáil*);

6) музичні інструменти (*bodhrán, uilleann pipes*);

7) спорт (*camán, sliotar (sliothar), camógáíocht, cluiche corr*);

8) міфологічні та фольклорні елементи (*sidhe, merrow, banshee, leprechaun*);

9) особливості ландшафту (*lough, bog, esker, turlough, boreen, callow*);

10) реалії рослинного та тваринного світу (*sleabhac, Bucalaun, dulse, drum (drumlin), shamrock, pollan, moiley, gillaroo, barmbrack, sceach, coccagee, colcannon*).

Чимало таких лексем побутує у художній літературі, напр.

‘He can farm simply, burn kelp, cut out **pampooties**, mend nets, build and thatch a house, and make a cradle or a coffin.’

‘She brought her son down by the coast of Galway, and came out in a **curagh**, and landed below where you see a bit of a cove.’ (J.M.Synge, ‘The Aran Islands’, 1906)

pampooties “черевики, мокасини” – from pampúta, a kind of shoe with good grip worn by men in the Aran Islands;

curach (anglicised curragh) “човен” – an Irish boat made from skins or tarred canvas stretched over a wooden frame.

Запозичена лексика сприяла адаптації англійської частини населення до нової культури. Крім запозичення побутових реалій, у період Ірландського відродження активніше використовувалися пестливі звертання ірландською мовою. Для ірландської англійської XIX століття характерне широке вживання зменшувальних форм, здебільшого у фольклорі та поезії, де пестливі форми часто є засобами вираження художньої мови.

a cushlamachree “моя любов” – Irish cuisle mo chroidhe, literally «vein of my heart.»

‘Well, Mary,’ says I, ‘a **cushlamachree**, it’s dark enough for us to go, and in the name of God let as be off.’ (‘Shan Fadh’s Wedding’, in Traits and Stories of the Irish Peasantry, William Carleton, 1830)

“O Erin how sweetly thy green bosom rises,

An emerald set in the ring of the sea,

Each blade of thy meadows my faithful heart prizes,

Thou queen of the west, the world’s **cushla ma chree**.”

(John Philpot Curran. ‘Cushla ma Chree’, 1825)

Запозичення цього періоду були продуктивними через кілька причин. Перш за все, не було конкурентно спроможних еквівалентів у англійській мові. Крім цього, виникла необхідність встановлення соціальних контактів між носіями англійської та ірландської мов та культур. Запозичені лексеми були реаліями соціального життя, що свідчило про культурну взаємодію носіїв ірландської та англійської мов. Тогочасне англо-ірландське суспільство було соціально, релігійно та політично диференційоване, в якому мова використовувалась як засіб самоідентифікації.

У період Ірландського відродження відбувається багато запозичень на позначення міфологічних елементів, обрядів та традицій, свят, тощо. Ірландці, мабуть, як ніколи раніше починають усвідомлювати себе окремою нацією, виражаючи свою культурну самобутність у мові. Англійські автори кінця XIX – початку XX століття, зокрема Вільям Батлер Йейтс, Ізабелла Августа Грегорі (леді Грегорі), Джордж Вільям Расселл (А.Е.), Джон Міллінгтон Сінг та інші, засвідчують відродження автохтонних елементів у своїх творах:

‘The Sidhe [the fairies] have been, like the Angels, from before the making of the earth.’ (Lady Gregory, ‘Visions and Beliefs in the West of Ireland, 1920)

‘Then Cuchulain [Irish warrior hero] went on his way, and Cathbad that had followed him went with him.’ (Lady Gregory, ‘Cuchulain of Muirthemne’, 1902)

‘She parted from the esker [a river valley in Ireland] as the Banshee[a female spirit in Irish legends who wails warning of a death in the house] keened for me.’ (Alice Furlong, ‘The Warnings’, 1922)

Топонімічні запозичення відображали у мові географічні об’єкти Ірландії, які часто були адаптованими до англійської мови:

‘...the girls spinning at the doors, and to the robbers on the mountain of Gulben.’ (W.B. Yeats, ‘The Crucifixion of the Outcast’, 1894)

Gulben (Irish name «Binn Ghulbain») – is a large flat-topped rock formation in County Sligo, Ireland.

Нерідко лексичні запозичення описували місцевість та надавали характеристику топонімам:

‘...she’d have to spend the night going through little boreens [сільська дорога].’ (Lady Gregory, *Visions and Beliefs in the West of Ireland*, 1920)

Використання вигуків-ірландизмів наприкінці XIX – на початку XX століття протиставляло емоційність ірландців [1, с. 33-36] стриманості у мовленнєвій поведінці носіїв англосаксонської культури [1, с. 19-22]:

‘And the men used to go in on Sunday morning before the houses were open to buy a waistcoat or a trousers – *moya!*’ (J. Joyce, ‘Dubliners’, 1914).

Mar dhea /marˈjæ/, /marəˈjæ/ ‘*mor ya*’ – a sceptical interjection used to cast doubt, dissent or derision (or all three). *Mar dhea* literally means as were it, i.e., as if it were so.

Bedad – from by dad, euphemistic form of by God

‘*Bedad*, then,’ he said, ‘isn’t it a great wonder that you’ve seen France and Germany, and the Holy Father, and never seen a man making kelp till you come to Inishmaan.’ (J.M. Synge, ‘The Aran Islands’, 1906);

Отже, результати аналізу контактування англійської та ірландської лінгвокультур та особливостей вживання ірландизмів дозволяють зробити такі висновки:

1. На лінгвокультурну взаємодію впливали різні чинники: глибина та інтенсивність контактів, історичний контекст, відродження кельтської культури, зростання національної самосвідомості тощо.

2. Друга половина XIX – початок XX століття – найбільш активний період лексичних запозичень з ірландської мови до англійської мови Ірландії.

3. Найбільш продуктивними запозиченнями є ключові для автохтонної культури реалії повсякденного життя та соціальні реалії.

Підсумовуючи, варто зауважити, що окреслена проблема функціонування ірландизмів у ірландській англійській свідчить про непересічну роль лінгвокультурної взаємодії. Подальші дослідження ірландизмів допоможуть зрозуміти механізми та наслідки лінгвокультурної взаємодії в умовах Ірландії.

Література:

1. Грицак Ю. П. Характеры народов мира: попытка определения национальных психотипов. Харьков : Экограф, 2000. 342 с.
2. Енциклопедичний словник класичних мов. / Л. Л. Звонська, Н. В. Корольова, О. В. Лазер-Паньків та ін. К. : ВПЦ «Київський університет», 2017. С. 157. 552 с.
3. Жукова И. Н., Лебедько М. Г., Прошина З. Г., Юзефович Н. Г. Словарь терминов межкультурной коммуникации / [под ред. М. Г. Лебедько и З. Г. Прошиной]. М. : ФЛИНТА : Наука, 2013. 632 с.
4. Новикова Т. Б. Заимствование лингвокультурных концептов (на материале английского и русского языков) : автореф. дис. на получ. уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 – теория языка. Волгоград, 2005. 21 с.
5. Українська мова : енциклопедія / О. О. Тараненко, В. М. Русанівський (співголови), М. П. Зяблюк та ін., вид. 2-ге, випр. і доп. К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. 820 с.
6. Dolan T. P. A Dictionary of Hiberno-English. 3rd edition. Dublin : Gill & MacMillan, 2014. xxviii, 320 p.
7. Duffy Charles Gavan; George Sigerson; Douglas Hyde (1894). The Revival of Irish Literature. London: T. F. Unwin. p. 117. Retrieved 4 April 2013.
8. Filppula M. The grammar of Irish English: Language in Hibernian style. London, New York : Routledge, 2002. 352 p.
10. Ó Cuív B. A View of the Irish Language. Dublin : Stationery Office, 1969. 156 p.